

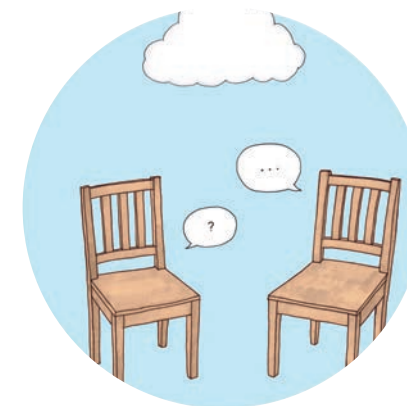
NIO – FEM

TIDSKRIFT OM ARBETSLIV & PROFESSION

NR 2 • 2014

TAM-ARKIV FYLLER 30 ÅR! / INTERVJU MED DIAKON KARIN LÖFGREN /
ALF AHLBERG OCH BRUNNSVIK / SYSTEMATISK BOTANIK / KÄNSLOR HÖR ARBETET TILL

Innehåll Nr 2 2014

- 5 **Ledare**
- 6 **TAM-Arkiv fyller 30 år!**
- 9 **Från paradvåning till webb
– om exponeringen av tjänstemännens historia**
- 14 **Är själavården psykologisk?**
- 19 **De lärdas republik**
- 22 **Alf Ahlberg – en folkets lärare**
- 29 **Systematisk botanik – från urtid till framtid**
- 32 **Känslor hör arbetet till**
- 36 **Recension**
- 37 **Notiser**

Skribenter i Nio-Fem Nr 2 2014

Kjell Krantz / Mariette Manktelow / Rebecca Selberg / Leif Jacobsson / Karin Sandberg

Omslagsbild: Illustration inför TAM-Arkivs 30-årsjubileum av Ulf Lundkvist

Ansvarig utgivare

Lars-Erik Hansen
lars-erik.hansen@tam-arkiv.se

Redaktör

Leif Jacobsson
leif.jacobsson@tam-arkiv.se

Grafisk form

Melissa Rydquist
melissa.rydquist@tam-arkiv.se

Bildredaktör

Jim Löfgren
jim.lofgren@tam-arkiv.se

Illustratör

Maria Jonsson
maria.jonsson@tam-arkiv.se

Omslagsillustration

Ulf Lundkvist

Tryck

Östertälje tryckeri

ISSN 2001-9688

Nio - Fem är en tidskrift som ges ut av TAM-Arkiv och som tidigare hette *TAM-Revy*.

Tidskriften innehåller artiklar om tjänstemanna- och akademikerrörelsernas historia och nutid, olika yrkesgrupper och arbetslivets förändring, rapporter och forskning, aktuellt på TAM-Arkiv och lyfter fram källmaterial ur arkiven.

Tidskriften utkommer 2-3 ggr/år.

Rättelse: Under bilden på de två LM Ericsson-anställda civilekonomerna, s 10 i *TAM-Revy* 1/2014, stod felaktigt "Bild: Stockholmskällan". Det borde istället ha stått: Bild: Stockholms Stadsmuseum/Stockholmskällan, fotograf Vimar Ericsson.

TAM-ARKIVS MEDLEMMAR

Akademikerförbundet SSR
Civilekonomerna
DIK
Fackförbundet ST
Finansförbundet
FTF - Facket för försäkring och finans
Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter (FSA)
Förhandlings- och samverkansrådet (PTK)
Försvarsförbundet
Journalistförbundet
Kyrkans Akademikerförbund (KyrkA)
Lotsförbundet
Läkarförbundet
Läraryrket
Lärarnas Riksförbund (LR)
Naturvetarna
Nordiska finansanställdas union (NFU)
Offentliganställdas Förhandlingsråd (OFR)

Polisförbundet
Saco-förbundet Trafik och Järnväg
Sjöbefälsföreningen Offentliganställda (SBFO)
Skogs- och Lantbrukstjänstemannaförbundet (SLF)
Svenska Folkhögskolans Lärarförbund (SFHL)
Svenska Läkaresällskapet
Sveriges akademikers centralorganisation (Saco)
Sveriges Ingenjörer
Sveriges Skolledarförbund
Sveriges Tandläkarförbund
Sveriges Universitetslärarförbund (SULF)
Teaterförbundet (TF)
Tjänstemännens Centralorganisation (TCO)
Tull-Kust
Unionen
Vision
Vårdförbundet
Yrkesföreningen Miljö och Hälsa (YMH)

TAM-Revy har bytt namn

Välkommen till *Nio - Fem* - tidskrift om arbetsliv och profession! TAM-Arkivs tidning *TAM-Revy* har nu ändrat namn, fått en annan layout och vi hoppas att ni ska uppskatta tidningens nya utformning. Kulturtidskriften *TAM-Revy* - Meddelanden från Tjänstemannarörelsens Arkiv och Museum utkom första gången år 1997. Det var en liten gul broschyrliknande publikation som då såg dagens ljus. Till en början bestod den nästan helt av artiklar som handlade om TAM:s interna angelägenheter. Tidningens uppgift var att informera TAM-Arkivs medlemsorganisationer på ett löpande och mer lättillgängligt sätt än vad man tidigare gjort. Dessförinnan hade man endast presenterat tråkiga verksamhetsplaner och verksamhetsberättelser, budgetar och bokslut. Nu skulle historiskt och etnologiskt intressera också kunna hitta något matnyttigt, om inte i varje nummer så åtminstone då och då. Stoltare och mer exakt än så blev inte programförklaringen i det första numret.

Men steg för steg har allt fler artiklar handlat om ämnen som ligger utanför TAM-Arkivs egna angelägenheter. *TAM-Revy* har, under senare tid, lyft fram forskning om arbetslivet och dess förändring (ibland även i form av temanummer), arkivdokument, bokrecensioner och organisationshistoria. Tidskriften har velat presentera forskning på ett populärvetenskapligt sätt. Layoutmässigt har *TAM-Revy* också successivt förändrats så att den alltmer kommit att likna en riktig tidskrift. Nu har alltså publikationen genom sitt namnbyte tagit ytterligare ett steg.

Nio - Fem handlar delvis om historien. Till vilken nytta? Visserligen är varje ögonblick nytt. Det är sant att historien inte upprepar sig. Men måhända kan man säga att den "stammar". Inte hela ord upprepas, men enskilda bokstäver tenderar att liksom tas om. Människan är på sätt och vis sig ganska lik och vi bör inte fastna i samma fällor. Historien kan vara en frisk källa till den visdom och fantasi som både enskilda människor, samhällen och organisationer behöver.

TAM-Arkiv firar sitt 30-årsjubileum i år. Grattis! Det var 1984 som TAM (Tjänstemännens Arkiv och Museum som

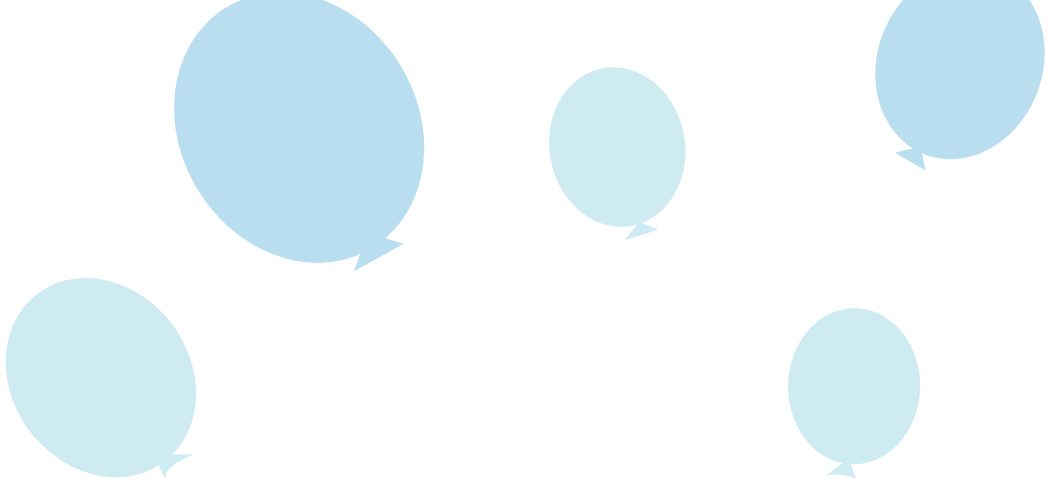
det ursprungligen hette) föddes. På den tiden låg TAM på Cardellgatan centralt i Stockholm och drog genast till sig besökare. Sedan dess har institutionen successivt flyttat allt längre ut från Stockholms centrala delar och verksamheten har genomgått flera förändringar. Detta förlopp skildras i en historiskt tillbakablickande artikel. En kompletterande text av vår arkivarie Karin Sandberg fördjupar bilden av TAM:s utveckling genom att bl.a. lyfta fram arkivets tidiga utställningsverksamhet.

Vad skiljer den psykoterapi som erbjuds av en psykolog eller psykiatriker från den själavård som en diakon ägnar sig åt? En intervju med diakonen Karin Löfgren ger en inblick i frågan. En annan intressant text av idéhistorikern Kjell Krantz belyser folkhögskolans historia genom att berätta om den på sin tid välbekante folkbildaren och rektorn på Brunnsviks folkhögskola, Alf Ahlberg. "De lärdes republik" är ämnet för en betraktelse som ställer frågor om vetenskapens roll nationellt och internationellt. Ett bidrag av Marinette Manktelow som är fil.dr. i systematisk botanik ger oss kunskaper i botanikerns fascinerande värv och ämnets historia där hon belyser arvet från Carl von Linné. Känslor och arbetsliv är temat för sociologen Rebecca Selbergs genusvetenskapliga artikel. En recension sammanfattar en avhandling om den slöjdundervisning på Nääs som leddes av den legendariske läraren Otto Salomon.

Trevlig läsning!

LEIF JACOBSSON
Redaktör

TAM-Arkiv fyller

30!

TEXT Leif Jacobsson ILLUSTRATION Melissa Rydquist

I år – 2014 – firar TAM-Arkiv sitt trettioårsjubileum. När man fyller trettio är man inte ung längre, påstås det. Visserligen är den visdom som kommer med tiden något gott, men det är samtidigt viktigt att institutionen bibehåller sin vitalitet, sin nyfikenhet och sitt unga sinne även i framtiden.

Att ro innebär att blicka bakåt men på samma gång röra sig framåt. I studiet av historien upplever vi något av samma sak. Det är viktigt att förstå det förflutna när vi ska välja framtid – för framtiden är ett val. När TAM-Arkiv nu firar sitt trettioårsjubileum är det viktigt att framhålla att det inte endast handlar om en institution som förvarar ma-

terial från arkivbildarnas historiska förflutna. Det handlar om ett *levande förflutet* – ett kulturarv av oskattbart värde för organisationernas och samhällets framtid.

Tjänstemannarörelsens första arkivinstitution låg i TCO:s kursgård Bergendal norr om Stockholm. Men det var först 1984 som planerna på ett ”tjänstemännens kulturcenter”, en institution som skulle spegla tjänstemannarörelsen och dess yrkesgruppers historia, förverkligades. Institutionen skulle verka för att stärka yrkesgruppernas identitet. Det nya arkivet skulle samtidigt främja forskningen om tjänstemännen och deras organisationers historia.

TAM:S FÖRSTA TID

I oktober 1984 höll TAM (Tjänstemännens arkiv och museum som det ursprungligen hette) sin konstituerande stämma. Den nya institutionen var en sammanslagning av arkivet i Bergendal och ett kontorsmuseum som drivits i SIF:s regi. Den centrala enheten låg vid Cardellgatan och arkivdepån blev kvar på Bergendal. Adressen blev Cardellgatan 1 strax invid Humlegården i hjärtat av Stockholm. TAM återfanns en trappa upp i det dåvarande TBV-huset. Lokalen låg idealiskt till för att locka till sig besökare. På Cardellgatan fanns dels en permanent miljö, dels tillfälliga utställningar och utställningar kring olika teman. Och TAM:s verksamhet blev snart mycket uppmärksammas. Besökare stod i kö för att få komma till TAM. Redan innan invigningen hade ett stort antal skolklasser anmält intresse för att få besöka den nya institutionen.

TAM:s förste chef, Thord Wallén, hade tidigare varit utredare och studierektor inom TCO. Wallén blev den nya institutionens eldsjäl. Han brann för facket och för att sprida kunskap om tjänstemannahistorien. Arbetarrörelsens historia var väl dokumenterad men tjänstemannarörelsen och dess yrkesgrupper hade hamnat i skymundan, menade Wallén. Ett argument som kanske är ännu mer giltigt idag då tjänstemanna- och akademikergrupperna ökat i antal och betydelse.

En viktig del av verksamheten var yrkesminnesinsamlingarna. Man samlade systematiskt in människors egna berättelser om deras erfarenheter av yrkeslivet.

Verksamheten expanderade under TAM:s

första tid. År 1989 flyttades TAM:s kansli från Cardellgatan till Jungfrugatan. Då TAM firade femårsjubileum 1990 kunde man berätta om en blomstrande verksamhet. Institutionen hade då växt till att ha blivit något av ett intellektuellt centrum för studiet av de svenska tjänstemännen. Det skapades utställningar om olika tjänstemannayrken och deras historia under den första tiden. ”En handelsresande i dans” var namnet på en utställning som invigdes 1990 och handlade om danspedagogernas arbete. Ett annat exempel på utställningsverksamheten under denna tid är: ”Tjänstemannen – andra tider, andra yrken”. Utställningen skildrade förändringar inom några yrkeskategorier: tekniker, ingenjörer, kontorsyrken, lärare och sjuksköterskor. Den öppnades i samband med TCO-kongressen i juni 1989 och visades på Folkets Hus under den pågående kongressen. Senare flyttades den till Nordiska museet.

Antalet forskare och studerande som varit i kontakt med/eller besökt TAM:s arkiv på den tiden utgjorde drygt hälften av besökarna – en kraftig ökning från starten. Skriften ”Tjänstemännen över tiden. Dokument och bilder i TAM-Arkiv” beskrev arkivbestånden och pekade på angelägna forskningsområden. Som ett led i arkivets strävan att främja intresset för tjänstemannaforskning anordnades samtidigt träffar kring aktuella projekt för både forskare och studerande som arbetat med källmaterial från TAM:s arkiv.

TAM samarbetade också med institutionen för ekonomisk historia vid Stockholms univer-

Från PARADVÅNING till webb

– om exponeringen av tjänstemännens historia

Att väcka intresse och nå ut med materialet genom utställningar är en förutsättning för kulturhistoriska institutioner som TAM-Arkiv. Följ utvecklingen från ett tjänstemännens kulturcenter i en östermalmsvåning till dagens webbaserade utställningar.

TEXT Karin Sandberg, arkivarie på TAM-Arkiv

I en stor paradvåning på tolv rum på en tvärgata vid Humlegården fanns TAM:s kontor och museum de första sex åren mellan 1984-1989. Fem rum användes för både permanenta och tillfälliga utställningar. Genom en sammanslagning av tjänstemannarörelsens arkiv på TCO:s kursgård Bergendal och SIF:s kontorsmuseum kunde ett "tjänstemannarörelsens kulturcenter" skapas där arkivmaterial och museiföremål kompletterade varandra. Genom den unika kombinationen av arkiv och museum skulle allmänhetens och forskningens intresse för tjänstemannahistoria lättare väckas. Medlemsförbunden kunde också stimuleras att samla in föremål och skapa historiska miljöer från sina yrkesområden ute på arbetsplatserna.

KONTORMUSEET NÅR UT

SIF:s kontorsmuseum började som en tillfällig utställning 1970 men utvecklades till en permanent samling kontorsföremål och interiörer. Samlingen växte och bestod 1984 av drygt 2000 föremål. SIF hade uttryckt en bestämd önskan att bevara samlingarna intakta och göra dem mer tillgängliga för besökare. Då idéerna kring en sammanslagning presenterades gavs en lösning i rätt riktning. Personal från Tekniska Museet projektanställdes för att arbeta med registrering, fotografering och skapandet av museidelen.

Representanter från museivärlden uttalade sig positivt och betonade det unika med ett tjänstemannamuseum. M:et i TAM:s namn, som fram till 1997 var Tjänstemännens Arkiv och Museum, blev en viktig profilering av verksamheten.

4166

HURRA!

sitet. Genom detta samarbete lockades fler att studera arkivmaterialet. På sikt var drömmen att tillsammans med TCO:s fackliga utbildning skapa en fempoängskurs i tjänstemannahistoria.

Det fanns också studiecirklar där medlemmarna själva forskade kring sin yrkesgrupp och dess historia. TAM handledde lokala "gräv-där-du-står-projekt" av denna karaktär.

En sådan omfattande satsning på historia, folkbildning och forskning från de fackliga organisationernas och TAM:s sida har inte funnits under arkivinstitutionens senare existens. Men har arkivets glansfulla förflutna något att lära oss inför detta jubileum? Är det dags att åter prioritera folkbildning och historiekunskaper?

SENARE HISTORIA

År 1993 sammanfördes så TAM:s arkiv och TAM:s kansli till en centralt belägen lokal på Västmannagatan 52. Arkivdepån i Bergendal – inrättad 1968 – hade nu definitivt blivit historia. TAM bytte namn till TAM-Arkiv.

I mitten av 1990-talet började Saco-förbund att ansluta sig till TAM-Arkiv. Sedan dess har allt fler förbund valt att ansluta sig till arkivet. Och TAM-Arkiv har med hjälp av bl.a. webbsidor och utställningar lyft fram Saco-förbundens och akademikergruppernas historia.

År 1997 började TAM-Arkiv att ge ut kulturtidskriften *TAM-Revy*. Den har sedermera

växt i omfång och blev en viktig del av arkivets verksamhet utåt genom sin satsning på artiklar om historia, aktuell arbetslivsforskning och intervjuer. Idag heter den *Nio – Fem*.

År 2006 flyttade arkivinstitutionen till sina nuvarande lokaler på Grindstuvägen 48–50 i Bromma. Under senare år har digital arkivering blivit en allt större fråga. Arkivet har påbörjat ett långsiktigt utvecklingsarbete för att ta fram rutiner, metoder och verktyg för digital arkivering samt att vara stödjande institution vid medlemmarnas eget arbete på detta område.

TAM-Arkiv har utvecklat sitt arbete med att synliggöra sina organisationers och yrkesgruppers historia genom att använda nya kanaler och metoder. Ett sätt är att genom webbmediet synliggöra källdokument och historieskildring. Det första webbprojektet som utgick från institutionens arkivmaterial var "Lärarnas historia" www.lararnashistoria.se (som nyligen uppdaterats). Sedan har även ingenjörernas och TCO:s historia fått egna webbsidor. Dessa satsningar har rönt stor uppmärksamhet och fler webbsidor är på väg.

År 2011 blev Saco som centralorganisation medlem. Därmed är både TCO:s och Saco:s centralorganisationer anslutna till TAM-Arkiv.

Läs vidare om TAM-Arkivs historia på: www.tam-arkiv.se.

och betonade det kulturhistoriska helhetsperspektivet. Det första halvåret inregistrerades 600 föremål och en särskild museiamanuenstjänst inrättades.

Ett år efter bildandet hade 800 personer besökt museet genom bokade besök trots att det var under uppbyggnad! I början visades tre miljöer i våningen med den passande inramningen med kakelugnar, stuck och högt i tak; ett brukskontor, brukspatrons mottagningsrum från 1880-talet och ett ritkontor från 1910. De övriga rummen användes till tillfälliga utställningar och för att exponera den stora samlingen av gamla vackra sinnrika kontorsmaskiner som visade både teknisk utveckling och socialhistoria.

NYSKAPANDE VISNINGAR OCH UTSTÄLLNINGSTURNÉER

Visningarna var ambitiöst utarbetade med citat ur Hjalmar Söderbergs verk och insamlade yrkesminnen. Museet öppnades ett år efter starten för allmänheten varannan söndag med ett publikdragande programinslag. Det kunde bestå av ett föredrag eller kåseri av f.d. yrkesverksamma tjänstemän, fackliga företrädare eller forskare. Bland deltagarna märks namn som f.d. förbundsjuristen vid TCO och justitieministern Lennart Geijer, vars föreläsning bar titeln ”Från röt-månadslov till semester”, författare och f.d. statstjänsteman Elsie Johansson samt ordförande för teaterförbundet och skådespelaren Tomas Bolme, som höll ett kåseri om teatern som arbetsplats. Nu blandades allmänheten med gymnasieklaser, fackklubbsmedlemmar och akademiska forskare.

Antalet besökare var två år efter invigningen uppe i över 2000 personer. Besökarna kunde även boka dramatiserade visningar baserade på yrkesminnen som TAM producerat i samarbete med Nordiska museet. I de dramatiserade visningar kunde publiken få möta en trotjänare anställd vid postverket i visningen med titeln ”Kan fröken taxera paket?” eller tulltjänstemannen Andreas Utter som berättade om sin första dag som tullare på 1920-talet i visningen ”Tio fat saltade tarmar”.

TAM beslöt att utöka utställningsverksamheten under en fyraårsperiod. Tillsammans med en extern utställningsproducent skulle utställningar utföras på uppdrag av medlemsförbunden. I researcharbetet inför utställningarna skulle också insamling av tjänstemannaminnen, fotografier, litteratur och intervjuer med äldre och yngre medlemmar ske.

Den första utställningen gjordes i samband med ett av de äldsta tjänstemannaförbunden, Svenska Bankmannaförbundets, 100 års jubileum. Vandringsutställningen bar det humoristiska namnet ”Sverige enda bankfack” och visade två bankinteriörer från dåtid och samtid. En yrkesminnesinsamling, intervjuer och bilder samlades in vid arbetet med utställningen som sedan kunde komplettera det befintliga arkivmaterialet från förbundet.

TAM samarbetade med Nordiska museet kring yrkesminnesinsamlingarna och var aktiv i olika museala samarbetsorgan. Nordiska museet, Arbetets museum, Dansmuseet, Musikmuseet och Drottningholms teatermuseum var några samarbetspartners vid utställningsproduktionerna. Utställningen ”Tjänstemannen – andra tider, andra yrken” visades i Nordiska museets lokaler 1989. Ett avtal sluts efter det med Nordiska museet om att få visa utställningar på museet i framtiden tillsammans med programverksamhet och försäljning i museibutiken. Något som sedan dess inte skett.

Från utställningen ”Tjänstemannen – andra tider, andra yrken” som visades på Nordiska museet 1989. FOTO Bertil Höglund

AVVECKLING, KONTINUITET OCH NYSATSNINGAR

De första årens exponering av tjänstemännens historia både påminner och skiljer sig åt vid en jämförelse med idag. Museidelen avvecklades redan sex år efter grundandet, när TAM måste flytta verksamheten till mindre lokaler. Samlingarna packades ned för att så småningom övergå till eller deponeras hos Nordiska museet, Tekniska Museet eller medlemsförbunden. En del av föremålen går att se idag på Skansens Mekaniska verkstad. Några få föremål från museitiden finns kvar i våra samlingar idag. Bland annat den första räknesnurran i världen som kunde klara alla räknesätten, skapad 1894 av den svenske entreprenören Willgodt Theophil Odhner i S:t Petersburg i samband med en rysk jordreform.

TAM byter efter avvecklingen av museidelen så småningom namn till TAM-Arkiv i början av 1990-talet, men beslutar att behålla akronymen då den ansågs väl inarbetad. Än idag är en vanlig fråga vad M:et står för. Idag är det mest en påminnelse om arkivinstitutionens förflutna.

Den externa utställningsverksamheten i samband med t.ex. medlemmars jubileer har fortsatt och renderat i något

projekt minst varje år sedan starten, även om det är länge sedan den första tidens ambitiösa helhetsgrepp med utställning, minnesinsamling och intervjuer genomfördes. Utställningsuppdragen har under senare år tenderat att fokusera kring researcharbete och foto. Det här året medverkar vi t.ex. med en fotoutställning vid TCO:s 70-års jubileum. Traditionella utställningar med research, text- och bildskapande och visningar har saknats, med några få undantag som t.ex. utställningen om ingenjörernas historia 2011.

Yrkesminnesinsamlingar utförs fortfarande och har i dagsläget kommit upp i 34 stycken. Där t.ex. polisers, sjuksköterskors, journalisters, kontoristers, danspedagogers, sjöbefäls, lärares och tulltjänstemäns minnen är bevarade. Några har använts i utställningssammanhang.

Under det sista året har TAM-Arkiv satsat mer på utställningsverksamhet utifrån materialet som förvaltas inom organisationen. De fasta monterutställningarna i den publika delen av lokalen byts med jämna mellanrum för att ge alla besökare en glimt av det fina och spännande materialet. Webben har blivit det nya forumet som utnyttjas mest idag. Det ger stora möjligheter både i presentationssätt och sprid-

Den s.k. ”Odhner-snurrar” – den första räknesnurrar i världen som klarade alla räknesätten finns bland TAM-Arkivs samlingar.

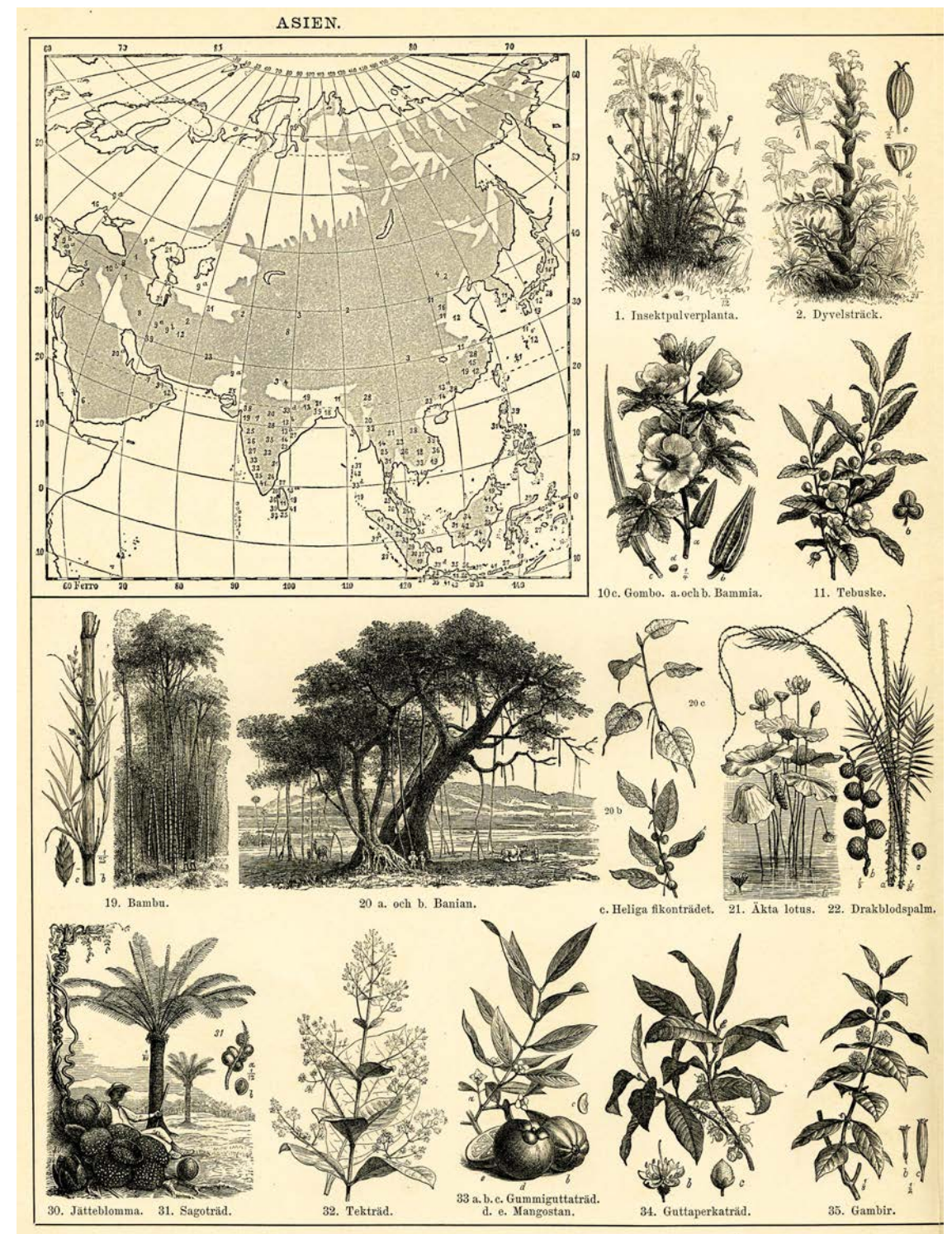
Atlas över djurriket (1913) ingick i TAM-Arkivs digitala utställning på Arkivens dag som 2014 hade tema "Flora och fauna", Sveriges Allmänna Folkskollärarförening, SAF:s arkiv.

ning. Vi har sedan snart ett år tillbaka börjat med "Månadens dokument". Genom att presentera en arkivhandling och sätta in den i sitt sammanhang, vill vi inspirera till att utforska samlingarna vidare. Fram till idag har alltifrån en vacker handmålad s.k. hyllningsadress från folkskollärarinor till kvinnosakskämpen Kerstin Hesselgren till en spypåse från en kampanj av Handelstjänstemannaförbundet mot Ryanair:s personalpolitik presenterats.

TAM-Arkiv gör också större webbutställningar för våra medlemmar med presentationssidor och tema-webbplatser med medlemspresentationer där handlingar, foton och ibland även videosekvenser får komplettera text. I samband

med Arkivens Dag var vårt bidrag en webbutställning där fackföreningsmaterialet faktiskt visade sig kunna motsvara det i förstone ganska svårtolkade temat "Flora och Fauna".

En förhoppning är att den nygamla riktningen där utställningar ses som ett viktigt medium i förmedlingsarbetet av det kulturarv vi förvaltar ska växa. Där den traditionella utställningsformen tillsammans med webben erbjuder nya möjligheter att locka till lust, intresse och ökat användande av våra spännande samlingar. I framtiden hoppas vi få samarbeta mer med andra kulturhistoriska institutioner och våra medlemmar kring exponeringen av tjänstemännens och akademikernas historia.

Asiens växter illustrerade i *Naturhistorisk och etnografisk atlas* (1881). Från TAM-Arkivs digitala utställning på Arkivens dag 2014, Sveriges Allmänna Folkskollärarförening, SAF:s arkiv.

Är själavården PSYKOLOGISK?

Vad är egentligen skillnaden mellan att vara en själavårdare, en psykolog eller en psykiatriker?

Diakonen **KARIN LÖFGREN** menar att hennes profession har en speciell möjlighet att hjälpa människor med själsliga bekymmer.

TEXT Leif Jacobsson ILLUSTRATION Maria Jonsson
FOTO Fredrik Persson / TT

Karin Löfgren, diakon i Markuskyrkan i Björkhamnen
FOTO Fredrik Persson / TT

”Jag åkte ju mycket motorhuv på gräsklippare och satt i kyrkan och pysslade med mitt när mamma dammsög i kyrkan”

En solig vårdag i slutet av april anländer jag till Björkhagens tunnelbanestation. Den ligger några stationer från Skarpnäck, ett mångkulturellt bostadsområde. Endast några minuters gångväg från tunnelbanan ligger Markuskyrkan som hör till Skarpnäcks församling. Det är en kyrkobyggnad som ser mer ut som ett kloster än en kyrka av traditionellt snitt med sina höga kyrktorn. Där har jag stämt möte med diakonen Karin Löfgren från Svenska kyrkan.

Hon för mig in till sitt arbetsrum, beläget längst inne i byggnaden. Det är ett litet utrymme med två fåtöljer och ett litet bord emellan. Hon ger ett informellt intryck, klädd i tröja och gympaskor.

Jag har kommit för att tala med Karin om hennes arbete som själavårdare. Speciellt intresserad är jag att förstå mer om relationen mellan hennes profession som själavårdare och närliggande professioner som psykologer och psykiatriker. De har det gemensamt att de möter och samtar med människor med olika typer av psykiska besvär. Vad är skillnaderna och likheterna?

Diakoner kan vara fackligt och professionellt organiserade i olika förbund inom Saco eller TCO. Karin har sin grundutbildning i teologi som tillhör de äldsta akademiska ämnena på svenska universitet. Det gjorde att hon först kom att tillhöra Kyrkans Akademikerförbund. Men hon har numera valt att ansluta sig till Vision. Båda förbunden är medlemmar hos TAM-Arkiv.

VÄGEN TILL DIAKONYRKET

Vad fick henne då att välja diakonyrket? Det var en ganska lång väg, berättar hon. Redan som barn upptäckte hon den kyrkliga miljön. Hon är född 1974 på landet utanför Gävle. Det var under en tid då kyrkan ännu inte skiljts från staten. Det kändes som om alla på den tiden var med i kyrkan, berättar hon.

Karins familj var också medlemmar. Men det pratades inte religion hemma. Det bedrevs heller ingen aktiv religionsutövning. När hon var sex år skulle hennes mamma börja yrkesarbete. De bodde på den tiden granne med den lokala kyrkan. Så mamman började jobba där som kyrkogårdsarbetare på säsongsbasis. Med tiden blev hon kyrkvaktmästare. Hon kom då att jobba mer inne i själva kyrkan. Moderns arbete ledde till att hon tidigt kom i kontakt med kyrkan och dess personal:

– Jag åkte ju mycket motorhuv på gräsklippare och satt i kyrkan och pysslade med mitt när mamma dammsög i kyrkan, berättar hon.

Dessa tidiga erfarenheter ledde till att hon senare började plugga till präst, något hon fortsatte med i många år. Hennes mål var att jobba i kyrkan med socialt arbete. Då trodde hon att man borde bli präst. Många som hörde om hennes sociala engagemang föreslog att hon istället borde bli diakon. Men hon hade då aldrig haft kontakt med denna yrkesgrupp. Allt hon hade var en nidsbild av en gammal servil dam som kokar kaffe åt prästen. Karin trodde att jobbet som diakon var en kvinnofälla i kyrkan. Men så småningom hoppade hon ändå av teologistudierna och började läsa socialt arbete istället. Sedan gick hon ”diakonåret” som är en ettårig diakonutbildning på universitet med praktik på slutet.

SJÄLAVÅRD OCH PSYKOLOGI

Hennes arbete handlar mycket om dialog. Liksom psykologer och psykiatriker träffar hon många människor med psykiska problem. Vad är den stora skillnaden? För Karin består olikheten givetvis i att en tredje part – Gud – är med i samtalet. Gud är delaktig i rummet. Även om hennes besökare inte alltid uppfattar det så.

En del av dem som söker upp Karin har haft en relation till psykiatrin. Vissa har haft kontakt med psykiatrin ända sedan barndomen

och haft dåliga erfarenheter av samhällets vård. De kan exempelvis ha blivit tvångsomhändertagna. De har då kommit till slutsatsen att: ”det där vill jag inte ha”. Kyrkans folk kan då bli friskrivna från denna skuld, förklarar hon. Andra har fått psykiatriska diagnoser och har erfarenhet av hur detta har använts mot dem som ett maktmedel. De har blivit sin diagnos:

– Det tolkas som att det är *dom* som är problemet så att säga, reflekterar Karin.

En annan grupp är människor som söker allmänpsykologisk hjälp. Behovet av psykologi har blivit allmänt erkänd i samhället – vi talar om en ”terapeutisk kultur”. Men det är samtidigt inte helt enkelt att få tillgång till psykoterapeutiska samtal. Då kan kyrkan vara ett alternativ.

Som diakon arbetar Karin inte efter någon metod, har inget behandlingsansvar eller inre bedömningsverktyg. Detta är något hon tycker är en fördel. Istället är utgångspunkten mer lyssnande, menar hon: ”Vad kan jag hjälpa dig med?”. Men det betyder inte att hon kan koppla bort sin hjärna. Ibland tänker hon att ”det finns nog många diagnoser i botten här”. Därför behöver man allmänskunskap om diagnoser och sjukdomsbilder för att inte förstärka sjukdomstillstånd. Ibland kan hon fråga om personen har andra samtalskontakter inom psykiatrin. Men hon tycker ändå att hennes teologiutbildning, där det ingick religionspsykologi, räcker som psykologisk allmänskunskap för hennes del.

VILKA ÄR BESÖKARNA?

Det är många olika orsaker till att människor söker upp Karin för att samtala. Hon har gjort statistik på sina besökare. Den största gruppen är personer mellan 25 och 55. Alltså den

”Men många som har en annan tro än min tycker att det är skönt att prata med någon som tror. » Ingen i Sverige förstår vad det är att ha en Gudsrelation. Men det förstår ju du », säger dom.”

grupp som man inom kyrkan tycker att man har svårast att få kontakt med. Karin menar att de visst får kontakt med gruppen. Men då som enskilda personer.

De allra flesta som sökt upp Karin hade någon form av relationsbekymmer. Relationer som man har haft som är brustna, brist på relationer, relationer man är i som man vill lämna eller relationen till sina barn. Sedan finns det människor som är i gränslandet för utbrändhet.

Men har då inte kyrkan, genom att tala om ”skuld” och ”synd” påfört människor psykiska problem? Jo, Karin tror att det är helt korrekt. Det finns många föreställningar inom kyrkan som varit till men för människor. Men ända sedan Luthers reformation har kyrkan strävat efter att följa med sin tid, menar hon.

I takt med att vi lär oss mer om hur människan fungerar så blir det tydligt vad som inte är livsbejakande och får människor att må bra och växa. Men samtidigt finns frågor om skuld alltid med i hennes samtal om det gäller problem med mänskliga relationer.

KULTURELL MÖTESPLATS

I Skarpnäcks församling bor det människor med ursprung från många olika länder. I det inledande samtalet gör hon en typ av grundläggande orientering för att förstå människans värderingar. De som möter Karin kan

”Vad är den stora skillnaden? För Karin består olikheten givetvis i att en tredje part – Gud – är med i samtalet. Gud är delaktig i rummet.”

ha många olika livsuppfattningar. En del är inte religiösa alls. Andra säger att ”jag tror på nåt men jag vet inte på vad”. Det finns också de som är väldigt kristna och de som bekänner sig till andra religioner. Om det är en muslim så vet hon att de har Gud gemensamt. Bibelbilden däremot kanske inte är lika intressant i sådana fall:

– Men många som har en annan tro än min tycker att det är skönt att prata med någon som tror. ”Ingen i Sverige förstår vad det är att ha en Gudsrelation. Men det förstår ju du”, säger dom.

Så tron kan var något som förenar också, inte endast något som skiljer, menar Karin Löfgren.

DE LÄRDAS REPUBLIK

TAM-Arkiv förvaltar akademiska professionsorganisationers arkiv. Därför vill vi bidra med en artikel om vetenskapens historia.

I en artikel – som sammanfattar idéhistorikern Sverker Sörlins bok *De lärdas republik* – ställs frågan om vilken roll vetenskapen kan ha för att främja (eller försvåra) mellanfolklig fred och tolerans.

TEXT Leif Jacobsson

Även om uttrycket ”de lärdas republik” härstammar från antiken var det först på 1600- och speciellt på 1700-talet som det kom allmänt i bruk. Uttrycket ”de lärdas republik” är den svenska versionen av latinets ”Res publica literaria”, franskans ”République des lettres”, eller engelskan ”Republic of Letters”. Uttrycket är intimt sammankopplat med 1600-talets utopier och samhällsvisioner. Under denna historiska period var den religiösa ortodoxin hård. Våldsamma krig, som det trettioåriga kriget, härjade i Europa.

Det var i denna situation som många lärde framförde alternativ som ofta mynnade ut i att Europas stater borde samarbeta. Gärna i form av en federation. För att ett sådant överstatligt system skulle fungera måste människorna upphöra med att blint lyda sina inskränkta furstar och stater. Istället borde folken se till högre, universella mål. Man tyckte att den moderna vetenskapen, sådan den nu började ta form, var en förebild på detta område. Vetenskapens enda legitima uppdragsgivare var sanningen, som man såg det. Vetenskapsmännen hade inget hemland.

Själva skrivandet kan uppfattas som något subversivt. Texter – vetenskapliga och andra – har nämligen den egenheten att de inte är bundna till ett visst territorium. De låter

sig inte hindras av nationella och politiska gränser. Just denna egenskap hos det tryckta ordet, att flyga över jorden och väcka nya, för makten farliga idéer, har framkallat många restriktioner för textdistributionen.

Vilka var då dessa internationella lärde? De intellektuella i ”de lärdas republik” var både vetenskapsmän och fria författare, både ämbetsmän och oberoende intellektuella. Ofta förenades de i en och samma person. Forskaren som social typ var inte professionell, han var ännu främst en ”gentleman scientist” – och oftast en man. ”De lärdas republik” föddes, med andra ord, innan den strikta uppdelningen mellan olika kategorier av intellektuella hade hunnit bli tydlig. Det som förenade var deras tro på värden som förnuft, tolerans och sanningssökande. Gemenskapen var öppen för olika typer av skribenter. Man behövde inte ens vara berömd för att tillhöra denna internationella gemenskap.

Förbindelsen mellan en fredssträvande kosmopolitism och ”de lärdas republik” har överlevt in i modern tid. År 1925 skapades exempelvis ett internationellt institut för intellektuell samverkan inom ramen för Nationernas förbund. När Einstein och Freud inledde en serie öppna brev betitlad ”Varför krig?” så hänvisade de till ”Republic of Letters”.

Redan under medeltiden kunde för övrigt en lärd vandra

tvärs genom Europa och vara välkommen överallt där hans orden hade studia eller där det fanns ett universitet som han ville studera vid. Det var latinet och de kristna idéerna som förenade. I 2000 år var den lärde först och främst lärd, det är endast i 500 år som den lärde i första hand varit medborgare. På medeltiden ingick de olika kunskapscentra i ett system som kan beskrivas som en universalism. När man senare har försökt beskriva det intellektuella livets ideal är det ofta denna bild som återkommit. Man har sett den fria rörligheten, utan pass och tullar, som villkoret för ett enat kunskapsprojekt och en enad mänsklighet.

MELLAN INTERNATIONELLT OCH NATIONELLT

Men det har samtidigt funnits faktorer som försvårat eller förhindrat fred och internationellt samarbete. Uppkomsten av de moderna nationalstaterna var en central sådan faktor. Inom nationen skulle människor tala samma språk, genomgå samma skolor osv. . Det har inneburit att staten försökt se till att det vetenskapliga arbetet kunnat omsättas i innovationer och tillämpningar som stärkt statens ekonomiska och militära konkurrenskraft. Denna nationalism har stått i strid med den kosmopolitiska förkunnelse som ryms i begreppet ”De lärdes republik”. Men eftersom alla stater – i stort sett utan undantag – agerar på samma sätt har detta tänkande aldrig blivit någon större politisk belastning för någon enskild av dem.

Samtidigt kan man säga att denna process var nödvändig för att begreppet ”internationell” i den nuvarande mening- en av överstatlighet skulle kunna uppstå. Själva uttrycket ”internationell” tycks ha uppstått första gången 1789 – året för den franska revolutionen.

Det vetenskapliga samhället har – förutom att det vilar på en principiell öppenhet – ofta bekänt en lojalitet gentemot sina sociala uppdragsgivare. Vetenskapen har en på samma gång hierarkiskt och diffust reglerad ordning, som beror på att man vill säkerställa en vetenskaplig kvalitet. Den principiella öppenheten kombineras med stränga inträdeskrav. Den vetenskapliga utbildningsvägen vid universitet och högskolor kantas av prov och andra sällningsmekanismer, somliga sociala och psykologiska snarare än innehållsliga.

Utbildning och forskning har alltså blivit ett vapen i en internationell konkurrens och redskap för att skapa välfärd

åt den egna statens invånare. Idag blandas kosmopolitiska mål och värden med de nationella. Det finns två rörelseriktningar just nu för universiteten som pekar åt rakt motsatt håll – både mot internationalismen och nationalismen. Internationalismen består i att genom forskarsamhällets transnationella nätverk absorbera så mycket som möjligt. Omvandlingen av denna vetenskapliga kunskap till lönsamma tillämpningar förväntas däremot ske inom ramen för nationalstaten. Men är det verkligen realistiskt att tro att det i långa loppet går att hålla samman ett system vars inre logik är att överskrida statsgränserna men vars resultat inhöstas av staterna inom dessa gränser?

Vetenskap för ”nationernas välbefinnande” hör samman med den epok i västerlandets historia som vi förknippar med Adam Smiths berömda arbete med denna titel – ”The Wealth of Nations”, 1776. Industrialism, teknisk utveckling och konkurrens mellan staterna om resurser och råvaror har präglat det internationella systemet under de senaste 200 åren.

Men Smith talade inte om nationens välbefinnande. Istället talade han om nationerna i plural. Nationernas välbefinnande kunde bara förverkligas om staterna övergav den merkantilistiska doktrin som på Adam Smiths tid ännu härskade. Fri handel, öppenhet och arbetsfördelning skulle lösa upp det dödläge staternas egenintressen gett upphov till. Nationernas välbefinnande var bara möjligt i en värld som erkände att det fanns ett gemensamt intresse som var överordnat den enskilda statens. Ett litet land som Sverige behöver givetvis egen akademisk forskning, men är också beroende av de internationella vetenskapliga rönen.

Vetenskapligt samarbete behövs också för att lösa gemensamma problem som miljöförstöring, fattigdom, energiförsörjning, utbildning och svällande storstäder. Därför kan det vara av värde att påminna oss om den internationalistiska inriktning inom vetenskapen som tidigare gick under beteckningen ”de lärdes republik”.

Litteratur: Sverker Sörlin, *De lärdes republik: Om vetenskapens internationella tendenser* (1994) Liber Hermods AB.

Alf Ahlberg

– en folkets lärare

Filosofen **ALF AHLBERG** drömde om en akademisk karriär, men ödet ville annorlunda. Han kom istället att bli folkhögskollärare, rektor på Brunnsviks folkhögskola och en av Sveriges mest kända folkbildare.

Idéhistorikern Kjell Krantz – som skrivit en biografi om Ahlberg – berättar i denna essä om hans gärning.

TEXT Kjell Krantz ILLUSTRATION Maria Jonsson FOTO Bo Johansson

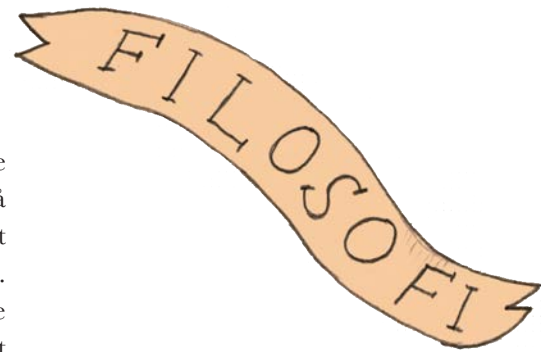
SVARTVITA FOTON Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Eric Lundquist, Erik Hilbert

Vem minns Alf Ahlberg idag? Förmodligen inte särskilt många. Några av hans gamla elever på Brunnsviks folkhögskola, där han undervisade i ett trettiotal år, har honom måhända fortfarande i gott minne. En och annan av *Dala-Demokratens* äldre läsare minns kanske likaså hans artiklar från 1950-, 60- och 70-talen. Men i stort sett är hans namn helt bortglömt och knappast någon läser väl längre hans böcker. Ändå var han under en lång följd av år, från 1920-talet och en bra bit in i efterkrigstiden, en av vårt lands mest kända publicister och författare, ofta anlitad som föredragshållare i olika sammanhang, inte minst i radion. En gång för inte så länge sedan var hans namn i det närmaste synonymt med begrepp som folkhögskola och folkbildning.

EN AKADEMIKER PÅ BRUNNSVIK

Alf Ahlberg var akademikern som på egendomliga vägar kom att hamna på Brunnsviks folkhögskola. Sina studieår hade han tillbringat i Lund, där han 1917 disputerat på en avhandling i filosofi, ett läroprov som inte blev det han hade hoppats på. Någon framtid vid universitetet blev det inte. En tid drog han sig fram som fri populärvetenskaplig författare, vid sidan av uppdrag som lärare och föredragshållare i Stockholm. Han gjorde sig tidigt känd inom ABF och vid Stockholms Arbetareinstitut, där hans föredrag kunde locka stora åhörarskaror. Allra viktigast för hans framtid var nog ändå att han snart uppmärksammades av Johan Hansson, förlaget Natur och Kulturs grundare och chef. På Natur och Kultur, som han förblev trogen under hela sitt liv (både som författare och översättare), kunde han publicera praktiskt taget allt han skrev av såväl litterära es-säer som populärvetenskap.

Det var Brunnsviks dåvarande rektor, Yngve Hugo, som lockade honom till folkhögskolan. Hugo hade upptäckt att han var en pedagogisk talang och framför allt företrädare för en mer humanistisk bildningssyn än den som just då dominerade. Brunnsviks folkhögskola hade alltsedan starten 1906 fått rykte om sig som arbetarrörelsens egen skola. I debatten cirkulerade sådana epiteter som "Det röda Brunnsvik" och "Rabulistskolan Brunnsvik" och det bruka-

de inte sällan sägas att en kurs på Brunnsvik gjorde varje arbetare till revolutionär och uppviglare. Men det fanns också de som menade att Brunnsvik medvetet fostrade sina elever till att förakta kroppsarbete, till lättja och bildningshögfärd. Det brukade sägas att eleverna under sitt arbetsfria år på skolbänken hade fått smak för att deklamera dikt och att deras kroppskrafter inte längre kunde nyttjas till annat än att vända blad i bok och hålla hand om penna. Brunnsvik

beskylldes för att göra eleverna till s.k. "estet-flabbar", till långhåriga och verklighetsfrämmande drömmare i trasgranna halsdukar och vidbrättade hattar. Bilden av Brunnsvik var så att säga tudelad redan från början.

Brunnsvik skilde sig från folkhögskolor i allmänhet i att atmosfären här var extremt politisk. Bland eleverna fanns varje minsta nyans inom arbetarrörelsen företrädd: kommunister (trotskister, leninister, stalinister), syndikalister, anarkister, anarko-syndikalister, liksom ungsocialister och helt vanliga "folkhemska" socialdemokrater. Debattens vågor gick höga, såväl under som utanför lektionstid, och det hörde

till ordningen för dagen att eleverna inte bara ifrågasatte kursernas innehåll utan också lärarnas undervisning. Men det fanns en grundregel på Brunnsvik som alla höll benhårt på, man fick aldrig tappa fattningen och börja gräla på allvar; om man grälade måste man göra det med glimten i ögat. Det brukade också sägas att det på Brunnsvik var eleverna som var skolans viktigaste tillgång, inte lärarna; det var följaktligen eleverna som härskade. Och det var de som i mycket bestämde dagordningen och vad som skulle diskuteras.

Att lärarnas ställning inte blev alldeles enkel när deras undervisning bedömdes med politiska mått var klart.

Det var denna genompolitiserade kultur som Yngve Hugo ville ändra på, eller åtminstone justera, när han an-

ställdes Alf Ahlberg. Han ville ge skolans undervisning en mer humanistisk orientering, han ville ge eleverna ökad respekt för den stora dikten och litteraturen samt få dem att uppfatta historien som något annat och mer än bara en onödig transportsträcka mot det socialistiska lyckoriket någonstädes i en avlägsen framtid.

FOLKHÖGSKOLLÄRARYRKET

En folkhögskollärare vid den tiden behövde inte ha några särskilda meriter eller någon särskild utbildning. Men för flertalet folkhögskollärare var det en självklarhet att man skulle ha flera års erfarenhet av föreläsningsresor ute i bygderna. Den vanlige, enkla folkbildaren förväntades besöka lokala bildningsföreningar och studiecirklar för att bistå med råd och hjälp samt för att också föreläsa över något ämne som föreningen ville ha belyst. Det var ett hårt och ensamt arbete under snåla betingelser, det innebar långa och tröttsamma resor, föredrag i fuktiga skolsalar och Folketshus-lokaler, obekväma övernattningar på enkla pensionat, allt mot en mycket blygsam ersättning. Först sedan han fullgjort sin värnplikt i folkbildningens tjänst, kunde folkbildaren börja hoppas på att få anställning på någon folkhögskola, då fick han en regelbunden årslön med fri bostad och kunde äntligen börja planera för sin framtid. Det var framför allt denna erfarenhet som Alf Ahlberg saknade när han kom till Brunnsvik, han hade ju mest föreläst i Stockholm, i större och finare sammanhang, och visste ingenting om den resande folkbildarens hårda liv. Det fanns de bland hans nya kolleger på skolan som ansåg att detta var en allvarlig brist, de såg i honom en inkräktare på ett område där han inte hörde hemma och ifrågasatte att han just därför hade den rätta förståelsen för folkbildningen. Han hade ju kommit in i professionen från fel håll utan att egentligen anstränga sig. Som doktor i filosofi var han i realiteten också lätt överkvalificerad.

Stämningen mot honom var kärv till en början. Men hans bristande erfarenhet var inte värre än att den kunde åtgärdas. Och skolans rektor, Yngve Hugo, som uppfattade

problemet tog genast itu med det: under några år såg han till att sända ut Ahlberg på ett otal sådana föredragsturnéer i Värmland och Dalarna, såväl sommartid som vintertid. Det gällde att snabbt göra Ahlberg accepterad på Brunnsvik.

Yngve Hugo hade också haft en idé att öppna upp Brunnsvik för grupper och sällskap utifrån och att göra skolan till en samlingspunkt för konferenser och debatter. Det skulle ge intäkter till folkhögskolan, och det skulle bidra till att göra den känd i vidare kretsar. Hugo hade helt enkelt haft för avsikt att höja Brunnsviks anseende i det övriga samhällets ögon. Men att Brunnsvik började förvandlas till ett slags kursgård gjorde miljön allt intensivare samtidigt som det ställde nya krav på skolans personal och kanske också på eleverna. När så också LO-skolan (Landsorganisationens skola) grundades 1929 och förlades till Brunnsvik bidrog det till att skolans ramar vidgades ytterligare. LO-skolan drog upp gränser på Brunnsvik som inte funnits förut. Medan folkhögskolans elever oftast betalade sin vistelse där själva var eleverna på LO-skolan i flertalet fall stipendiater som

Kursdeltagare på Brunnsvik, okänt år.
FOTO Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek / Eric Lundquist

hade sin vistelse betald av respektive fackförbund. Folkhögskolan skulle inte ge yrkesutbildning eller leda till någon särskild verksamhet medan LO-skolan var avsedd för dem som skulle bli ombudsmän och funktionärer i rörelsen. Folkhögskolan var fattig medan LO-skolan tycktes ha obegränsade resurser bakom sig. Från början hade det varit meningen att de båda skolorna, folkhögskolan och LO-skolan, skulle vara oberoende av varandra och ha skilda ekonomier, egna byggnader och skilda verksamheter, men mycket snart kom de att nästan omärkligt smälta in i varandra. En kurs på folkhögskolan brukade oftast avslutas med en kurs på LO-skolan.

AHLBERG TAR ÖVER

När Alf Ahlberg tog över på Brunnsvik efter Yngve Hugo 1932 gjorde han allt det som denne förväntat sig av honom. Han undervisade i litteratur och historia men framför allt i filosofi. Han talade om de stora diktverken och diktarna, om Homeros och Vergilius, om Shakespeare och Goethe, men också om modernare svenska diktare som Rydberg, Heidenstam och Karlfeldt. I filosofin koncentrerade han sig på den stora idealistiska traditionen från Platon och Augustinus över Kant, Fichte och Hegel för att slutligen hamna hos sådana upproriska tänkare som Nietzsche och Schopenhauer. Det var en undervisning som utan tvivel var avancerad i sammanhanget, kanske rentav för avancerad. Knappast någon annan folkhögskola i landet kunde erbjuda något liknande. Men parallellt med Alf Ahlbergs undervisning bedrevs ju på Brunnsvik också undervisning i mer ordinära ämnen som samhällskunskap och nationalekonomi, liksom i svenska och bokföring, matematik och biologi med flera naturvetenskaper. På Brunnsvik fanns ett antal lärare som vid sidan av Alf Ahlberg svarade för att skolan fungerade: John Lindgren, Gustaf Uhr och Erik Eklund.

På Brunnsvik hade tre målsättningar alltid varit vägledande. Skolan skulle för det första vara såväl politiskt som religiöst konfessionsfri; ingen skulle avstå från att söka sig dit därför att han inte trodde eller tänkte på föreskrivet sätt. Alla på skolan skulle för det andra behandla varandra som jämbördiga parter; varje elev skulle vara absolut fri att öppet diskutera och ifrågasätta lärarnas undervisning. Skolan skulle för det tredje inte ge faktiska kunskaper eller förbereda eleven för ett yrke eller en social karriär; det väsentliga skulle vara att utveckla elevens själsliv och personlighet

samt ge honom möjlighet att tillsammans med andra diskutera och pröva sina tankar. Det var dessa tre principer som alltsedan skolans start hade gått under benämningen ”brunnsviksandan”. Dess huvudtanke var att eleven efter avslutad kurs skulle återvända hem och bidra till att höja kunskapsnivån på sin ort och sin arbetsplats. Tack vare den ”medborgarbildning” som han förvärvat skulle han veta att tillämpa sina nya erfarenheter i det dagliga livet; han skulle kunna leda studiecirklar, bistå sina arbetskamrater med råd och upplysningar, författa skrivelser, föra protokoll, åta sig förtroendeuppdrag osv. Med sin förvärvade ”personlighetsbildning” skulle han veta att orientera sig i sin tids politiska, etiska och estetiska ideologier och därmed undgå att bli ett offer för durkdrivna demagoger och charlataner.

Men så blev det långt ifrån alltid. Många elever hade ju tydliga ambitioner med sin vistelse på Brunnsvik, ambitioner som gick stick i stäv mot alla sådana idealistiska planer; de flesta ville in i rörelsens organisationer eller på annat sätt göra sig bemärkta. Och långt ifrån alla kom att återvända hem efter avslutad kurs; de övergav sitt gamla yrke och gjorde just det som de inte skulle: karriär. De blev journalister, författare eller politiker och ombudsmän. Deras gamla arbetskamrater såg inte skymten av dem, i bästa fall kunde de läsa om deras framfart i tidningen. Detta hade med tiden kommit att skjuta in en kil i den gamla brunnsviksandan.

Ett annat av Brunnsviks problem under många år var den ojämna kunskapsnivån mellan eleverna. Några hade nått och jämnt gått igenom den tidens sexåriga folkskola medan andra var utbildade yrkesarbetare. Några kom från näst intill illitterata hem utan studievana men så gott som alla hade flerårig erfarenhet av arbete i skogen, i fabrik eller på sjön. Alla hade olika förväntningar på sitt år på folkhögskolan men flertalet var utan tvivel inriktade på något slags politisk eller facklig verksamhet. Att Alf Ahlbergs abstrakta föreläsningar i filosofi inte alltid hittade rätt bland dessa praktiskt och socialt sinnade ungdomar hör till saken. Det uppstod efter hand olika läger: det ena fylkade sig runt Alf Ahlberg, det andra runt någon av skolans övriga lärare. Men Alf Ahlberg blev aldrig den starka och ledande kraft som Yngve Hugo hade varit, och mycket av initiativet på skolan kom snart att hamna hos andra. Och medan rektorn på Brunnsvik fortsatte att undervisa som han alltid hade gjort började andra planera för den framtid som skulle följa.

Brunnsviks folkhögskola, 2014. Idag bedrivs ingen undervisning på Brunnsvik och byggnaderna är till försäljning. FOTO Bo Johansson

Allteftersom klimatet förändrades, ju mer arbetarrörelsen stärkte sin ställning i samhället i övrigt, i politiken och arbetslivet, ju mer kom också eleverna på Brunnsvik att anpassa sig till det nya läget. Brunnsvik hade förvisso alltid ansetts vara en plantskola för arbetarrörelsen, varifrån nya generationer av ombudsmän och funktionärer kunde rekryteras. Men det var först nu, från slutet av 1940-talet och framåt, som skolan verkligen och fullt ut blev det som den så länge påståtts vara.

LÄMNADE BRUNNSVIK

Alf Ahlberg lämnade Brunnsvik med 1960-talets ingång. Då var en ny tid och en ny tidsanda i antågande. Den gamla bildningsidealismen från förr var borta och folkhögskolläraren hade blivit en lärare som många andra. Folkhögskolan hade blivit ett slags mellanskola mellan grundskola och gymnasium dit ungdomar som ville komplettera sina skolkunskaper inför ett framtida yrkes- eller studieval sökte sig. Man talade fortfarande om att folkhögskolan skulle

ge såväl ”medborgarbildning” som ”personlighetsbildning” men ingen på Brunnsvik talade längre för humanismens sak så som Alf Ahlberg hade gjort under alla åren från slutet av 1920-talet fram till 1960-talets början.

Humanismen på Brunnsvik var borta. Men hur många av alla dem som dessförinnan hade lyssnat på Alf Ahlbergs föreläsningar och som sedan hade gjort sig kända ute i det politiska livet hade i själva verket förstått det de fått höra? Och vad hade alla dess årskullar som passerat revy förmått tillgodogöra sig av all den krävande filosofi som presenterades? Alf Ahlberg ställde sig själv många gånger den frågan mot slutet av sitt liv. Vad hade till sist fastnat? Kunde man kanske avläsa något av det i den långt senare förda politiken eller i de fackliga kraven?

En gång i folkbildningens barndom hade man trott att människors ökade läsning och intresse för kunskapsområden som historia, filosofi, psykologi, astronomi och naturkunskap skulle göra dem mindre materialistiska och mer benägna att tänka i ideella värden, normer och begrepp

Brunnsvikare vid badplatsen 1948.
FOTO Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek / Erik Hilbert

och att det i sin tur skulle omforma samhället inifrån (eller underifrån). Det som hade föresvävat de första folkbildarna var ett slags förnyad renässans, där all den kunskap som mänskligheten hade skapat (och som dittills bara kommit ett fåtal till godo) skulle tas upp av nya klasser och att den gamla kunskapen därmed skulle visa upp helt nya dimensioner som ingen tidigare upptäckt. Men Alf Ahlberg kunde efter ett långt liv i katedern konstatera paradoxen att ju mer människor läste och ju mer av s.k. upplysning som sköljde över dem, desto mer förvirrade tycktes de bli och desto svårare verkade det bli för dem att orientera sig bland samtidens åskådningar och ideologier. Det hade ju heller inte blivit så som alla hade tänkt sig; att när bara människor fått sin försörjning och sin sociala trygghet skulle vägen öppnas mot ett samhälle där kultur och idédebatt skulle blomstra.

De blivande politiker och fackföreningsmän som gått igenom Brunnsvik och LO-skolan kom ju sedan att föra en långt mer materialistisk politik än någonsin tidigare, de vi-

sade sig mer intresserade av statistik över löner och priser, långt mer intresserade av index och tariffer över produktionsresultat och produktionskapacitet än av idéer och idé-sammanhang. För dem skulle ekonomiska motiv och maktintressen träda i förgrunden.

EFTERTANKAR

Så vad hade då till sist Brunnsvik egentligen betytt? Och vad hade Alf Ahlberg betytt?

Frågorna kan besvaras på följande sätt. Medan Alf Ahlberg bar upp Brunnsviks rykte i offentligheten och förde fram humanismens idé som skolans speciella signum i ett otal föredrag, tidningsartiklar och böcker fortsatte den andra delen av Brunnsvik, arbetarrörelsens Brunnsvik, att i all enkelhet bedriva sin verksamhet, där undervisningen inte hade några andra ”högre” syften än att förbereda eleverna för ett praktiskt liv efter skolan. Alf Ahlbergs humanistiska Brunnsvik hade med tiden kommit att betraktas som alltmer pompöst men också som verklighetsfrämmande, alltför storstilat för skolans enkla syften. Medan Alf Ahlberg var den offentliga personligheten som gjort skolan känd och som hela tiden fört sin linje utan att snegla åt hur andra gjorde, kom arbetarrörelsens Brunnsvik att långsamt ta över och planera för den framtid som skulle följa. Det hade med tiden blivit alltmer tydligt att det fanns ”två Brunnsvik”, humanismens och arbetarrörelsens, och att de under ett antal år hade fört helt parallella liv. Den ena var utåtriktad medan den andra paradoxalt nog berördes mycket litet av den offentliga bild som Alf Ahlberg skapat. Någon gång kunde väl dessa båda skolor mötas, vid festliga sammanhang eller när skolan fick fina och förnäma gäster, men oftast levde de sida vid sida, opåverkade av varandra.

Humanismens Brunnsvik hade hämtat sin styrka ur den bild av skolan som utkristalliserats tack vare Alf Ahlbergs mångåriga och utåtriktade verksamhet som talare, författare och publicist. Men i Brunnsviks inre arbete hade det spelat en underordnad roll.

KJELL KRANTZ är idéhistoriker och författare till boken *Alf Ahlberg – en biografi* (1998), Dualis förlag AB.

SYSTEMATISK BOTANIK

– från urtid till framtid

TEXT Mariette Manktelow ILLUSTRATION Maria Jonsson

Svensk botanik har en fascinerande historia. Det var Carl von Linné som gjorde systematisk botanik till en egen vetenskap.

MARIETTE MANKTELOW berättar här om botanikerns viktiga arbete med att beskriva jordens växtliv.

Systematisk botanik har funnits lika länge som människan själv. Från allra första början var det livsviktigt för människan att kunna skilja mellan ätliga och giftiga växter. Man behövde känna igen växter som kunde lindra olika sjukdomar. Det har alltid funnits lokala växtklassifikationer med lokala namn och idag kallar man denna kunskap för folktaxonomi. Taxonomi betyder läran om klassificering. Inom folktaxonomi gäller att man har varit noggrannare med att urskilja viktiga växter, medan de arter som inte varit så viktiga har getts samma eller liknande namn. Ett bra exempel på det senare i Sverige är den folkliga benämningen ”gräs” som återfinns hos helt obesläktade arter, vilka alla har det gemensamt att de bildar en grön och rätt ointressant massa: vanliga gräs, halvgräs, sjögräs, älggräs, ogräs. För vetenskapen systematisk botanik är det däremot intressant att veta hur man skiljer alla dessa gräs åt. Man vill också veta hur de är släkt med varandra. Botaniker har som mål att finna alla jordens växter, systematisera dem, ge dem namn och beskriva dem så att andra kan känna igen dem.

LINNÉS ARBETE

Den person som gjorde systematisk botanik till en egen vetenskap var Carl von Linné. Hans arbete har blivit viktigt för hela världen. Han har nyligen rankats som världens mest inflytelserika person av ett forskarlag vid Toulouse universitet som i sin analys har använt Wikipedia och nätverksteori. Orsaken till förstaplaceringen är att Linné har beskrivit så många arter och hans namn är en del av artnamnen. Varje gång en art beskriven av Linné nämns kommer hans namn upp.

Botanik var innan Linnés tid en perifer del av medicinen, en kunskap för att känna igen alla medicinalväxter. I utbildningen av medicinstudenter ingick studier i botaniska trädgårdar. De lärde sig samtidigt zoologi och det fanns ofta djur i trädgårdarna. Linné hade ett brinnande intresse för växter och djur och en stor förmåga att se sammanfattande mönster i naturen. Han var också väldigt produktiv och hade en envis regel att inte tro på något förrän han observerat det själv. Detta är några av anledningarna till att han lyckades med konststycket att transformera systematisk botanik och zoologi från att vara en marginell och deskriptiv del av medicinen till att bli en egen vetenskap med egen

filosofi och egna regler. Allt detta skedde i Uppsala, och därmed har den orten fått sin självklara plats inom global vetenskapshistoria.

Effekterna av Linnés arbete kan vara svåra att omfatta och förstå, kanske särskilt för oss som lever så nära historien och lätt blir hemmablinda. Botanik och zoologi utvecklades så småningom till att bli biologi. Linnés fundamentala arbete, till exempel definitionen av vad en art är och hur man beskriver den, skapade nödvändiga förutsättningar för efterkommande forskare som lade grunderna till viktiga ämnen som evolutionsteori, ekologi, mikrobiologi och naturvård. Linné inspirerade särskilt svenskar till att utforska flora och fauna i fjärran länder. Så finner man i exotiska länder spår efter svenskar som kartlagt floran likt linneanska lärjungar långt efter Linnés död, såsom Vivi Täckholm i Egypten, Erik Ekman i Karibien, Anders Regnell i Brasilien, Olov och Inga Hedberg i Etiopien och Mats Thulin i Somalia, bara för att nämna några få.

Sverige var det första land som fick en vetenskaplig flora, eftersom Linné grundlade vetenskapen systematisk botanik. Vi är också det första land i världen som startat ett projekt som kartlägger alla flercelliga arter i landet, Artprojektet. När det gäller artkunskap och systematik verkar vi som nation ligga i täten, tack vare en tidig start på 1700-talet.

Men är inte alla som talar om Linné eller arbetar med hans vetenskapssystematik lite passé? Detta hör man då och då, och det är förvånande ord. Det räcker med att se sig omkring i världen. Enligt en beräkning som publicerades i den ansedda tidskriften *Nature* 2011 beräknar man att det finns ca 8,5 miljoner arter på jorden. Av dessa är endast 1,2 miljoner arter kända för vetenskapen. Det betyder att det finns över 7 miljoner arter kvar att upptäcka. Man bör observera att i beräkningen ingår inte jordens alla bakterier. Man bör också observera att det med dagens hastighet kommer att ta ca 500 år att beskriva jordens alla arter.

Samma fundamentala regel gäller idag som på 1700-talet. Om vi inte känner till arterna kan vi inte fullt ut arbeta med de andra disciplinerna inom biologi och närstående ämnen, till exempel ekologi, naturvård, mikrobiologi, agronomi och farmakognosi. Systematiska botaniker, tillsammans med andra systematiker, är de forskare som går i täten. De åker ut till oländiga områden, där krig och törst

räder. De vandrar i veckor i tropikernas svåråtkomligaste områden för att genomsöka skogarna. De undersöker organismer på döda valar på havets botten. De åker på iskalla resor till Antarktis för att smälta provborrad is. Sedan sitter de på museerna i månader och studerar tusentals individer med mikroskop och lupp. De läser litteratur på jordens alla språk för att kunna beskriva de nya arterna med i stort sett samma metoder som Linné en gång utformade. Till det läggs sedan en DNA-studie som visar arternas evolutionära träd. Resultaten publiceras ofta i tidskrifter som mycket få läser, och det är inte förrän arterna sedan hamnar i en checklista eller en flora som de blir tillgängliga för dem som arbetar med naturvård, ekologi och växtförädling.

KAN VARA SMÄRTSAMT

Att vara systematisk botaniker kan vara smärtsamt. Förutom det frustrerande faktum att systematik aldrig har uppfattats som en sexig vetenskap av finansärer, bevittnar vi idag ett sorgligt tillstånd på jorden där arter dör ut och hela ekosystem hotas. Idag är ca 2 100 växter akut hotade enligt IUCN:s röda lista. Några av de hotade växterna känner de flesta av oss inte till medan andra ironiskt nog är kända krukväxter. Kristi Törnekrona kommer ursprungligen från Madagaskar. Idag kan man inte återfinna växten på den starkt avskogade ön och man räknar med att den kan vara utrotad i landet. Saintpaulia är en av världens vanligaste krukväxter. De vilda arterna är beroende av skuggan från regnskogen i Usambarabergen i Tanzania och flera av dem

är hotade på grund av att skogen försvinner.

Ett annat problem för systematiker är att naturvetenskapliga museer, så nödvändiga för forskningen, undan för undan nedrustas i världens alla länder. Bara i Sverige finns 33 miljoner föremål i naturhistoriska samlingar, varibland många hittills okända arter döljer sig.

Systematiker beskriver arter och bygger evolutionära träd så att vi förstår hur allt har uppkommit. Idag kan man se det globala evolutionära trädet på webbsidan Tree of Life, tolweb.org. Varje timme sker en bit systematisk forskning som förstärker eller ändrar på strukturen som visar hur jordens liv utvecklats. Någon någonstans bygger en gren på livets träd medan du läser den här artikeln.

Att vara systematisk botaniker är att föra en nästan trehundraårig tradition vidare, men det är också att arbeta för jordens framtid. Kunskapen om jordens tillstånd och arters utdöende kan kännas alldeles övermäktig. Då får man tänka på det berömda ordet som tillskrivs Martin Luther: ”Även om jorden skulle gå under i morgon skulle jag plantera mitt äppelträd idag...”

Och medan du går iväg med dina metallburkar till återvinningsstationen för att dra ditt strå till stacken sitter det någonstans i världen en systematiker och vänder upp ännu ett herbarieark för att mäta foderbladen på en ny art som snart ska få ett alldeles eget vetenskapligt namn.

MARIETTE MANKTELOW är fil. dr. i systematisk botanik. TAM-Arkiv har Naturvetarnas arkiv bland samlingarna.

Känslor hör arbetet till

Oavsett var och hur vi arbetar skapar jobbet känslor. Också att vara utan jobb skapar känslor. Arbetet är en central del av människans liv och en arena för såväl exploatering som glädje, gemenskap och tillhörighet.

TEXT Rebecca Selberg ILLUSTRATION Melissa Rydquist

Att arbetsplatser också är arenor för känslor mellan anställda är väl känt och beskrivet inte minst i populärkulturen. Otaliga är exemplen på romaner, filmer och tv-serier där en arbetsplats utgör scenen för kärleksdramer och andra relationshistorier. En TNS-Sifo-undersökning från 2012 visade exempelvis att var tionde person över 45 år haft en otrohetsrelation med en kollega.

Den traditionella synen på organisationer och arbetsplatser är att de i grunden är rationella och neutrala strukturer, ordnade i relation till neutrala funktioner. Feministisk forskning har utmanat denna förståelse och istället visat att arbetslivet och dess organisationer bygger på och skapar förväntningar på människors genus- och känslouttryck. Vem som arbetar med vad och var någonstans arbetet utförs, liksom hur kvinnor och män förväntas bete sig på jobbet, är viktiga frågor för att förstå arbetslivets synliga och mer dolda strukturer. Människor ägnar en stor del av sina liv åt att arbeta, och människor är inte neutrala; vi är kännande varelser – också på jobbet. Hur känslor regleras eller används i arbetet är en av den feministiska arbetslivsforskningens stora frågor.

DET UPPDELADE ARBETSLIVET

Amerikanska sociologer har under en lång tid studerat det som numera i Sverige kallas hushållsnära tjänster, och illustrerat hur detta arbete är könskodat och etniskt kodat. Framförallt är det kvinnor som förväntas utföra så kallat hushållsnära arbete i andra människors hem, men vilka grupper av kvinnor som rekryterats har skiftat med exempelvis migrationsmönster. Författaren Julie Otsuka beskriver i romanen *Vi kom över havet* hur japanska kvinnor som invandrade till USA under 1910- och 20-talet i många fall ersatte afroamerikanska kvinnor som pigor och köksor i vita amerikaners hem. De japanska kvinnorna tolkades som särskilt servila och noggranna. När andra världskriget rasade och USA attackerades av det kejsrerliga Japan avskedades kvinnorna; de var inte längre att lita på. Plötsligt uppfattades deras ”servilitet” snarare som hemlighetsfullhet och som ett hot. Också i Sverige har forskare visat att föreställningar och känslor kring kultur spelar roll för rekryteringen av städerskor, barnvakter och au-pairer.

En amerikansk feministisk forskare som studerat hushållsarbete, Dorothy Roberts, har pekat på en grundläggande

uppdelning i kvinnodominerat arbete: sådant som görs inom ramen för det offentliga, och som också är synligt och kopplat till hälsa eller fostran, och sådant som görs i hemmets sfär, eller på annat sätt utförs mer i det fördolda. Det förstnämnda har högre status, menar Roberts, eftersom det länkas till ett moraliskt åtagande, är renare och anses kräva formella meriter. Sjuksköterskor och lärare är exempel på sådana yrken, och de har historiskt sett ofta tillträtts av kvinnor ur medelklassen. De dolda jobben, som utförs i andras hem eller bakom kulisserna, är ofta tyngre, smutsigare och har lägre status. Tvätteri, städ och disk är uppgifter som ingår här. De utförs av arbetarklassens kvinnor och påfallande ofta av kvinnor med migrantbakgrund.

Detta innebär, menar arbetslivsforskare, att arbetsmarknadens organisationer utifrån rådande skillnader i samhället bidrar till att återskapa olika roller för människor i yrkeslivet.

Organisationer, yrken och arbetsuppgifter är inte neutrala funktioner som vem som helst med rätt merit kan tillträda och utföra: istället är arbetet ofta intimt sammankopplat med föreställningar kring vilka slags kroppar som är särskilt lämpade för olika typer av arbeten och positioner. Sådana föreställningar formas av det omgivande samhällets historiska, kulturella, politiska och ekonomiska processer.

KÄNSLOR I ARBETE

Det är ur det här perspektivet som känslor i arbetslivet ska utforskas. Inom arbetsplatser skapas ofta formella och informella bilder av hur den ideala arbetaren ska bete sig och se ut; vilken slags person som anses ”rätt” på posten. En aspekt av detta är just hur anställda ska (eller inte ska) uttrycka känslor. Organisationer framkallar ofta så kallade känsloregimer; det vill säga accepterade mönster för interaktion och kommunikation. Men

Det är kvinnor som arbetat inom sfärer där känslor och känslouttryck är en del av själva arbetet och används som arbetsredskap.

medan organisationens formella hierarkier, kommunikationsvägar och strukturer går att fånga i diagram eller flödesscheman, är känsloregimer ofta implicita och förmedlas informellt. I min egen forskning kring sjuksköterskors arbetsvillkor har jag funnit att olika vårdavdelningars känsloregimer skiljer sig åt. Medan ett slags rå humor fungerade mellan patienter och anställda på akuten och inom psykiatri, utvecklades inom vissa kirurgavdelningar en känsloregim som framförallt fokuserade på stillsamhet och respektabilitet. När sjuksköterskorna rörde sig bland och arbetade med svårt sjuka patienter i ett sammanhang där resurserna var knappa och tiden sällan räckte till utvecklades en känsloregim som betonade hårt arbete, allvar och noggrannhet.

När en vikarie skrattade högt i korridoren beskrevs det av en annan sjuksköterska som ”opassande”.

En aspekt av att passa in i ett arbetslag eller på en arbetsplats är således att rätta

in sig i dess känsloregim. Samtidigt är känsloregimen i sig skapad av de människor som arbetar inom organisationen. Som författaren Stephen Fineman uttrycker det, är känslor på många sätt konstituerande för organisationer: ”Organisatoriska procedurer och processer formas, förhandlas, förkastas, förändras, bråkas över och hyllas just därför att känslorna är där. ... Alla organisationer är känslorenenor där känslor skapar händelser, och händelser skapar känslor”.

Hur en känsloregim uppstår handlar alltså dels om vilka personer som finns på arbetsplatsen, men också om vilka typer av arbetsuppgifter som utförs och i vilket sammanhang detta sker. Att arbeta med svårt sjuka patienter i ett sammanhang där resurserna inte riktigt räcker till skapar inget utrymme för starka känslouttryck. Det finns ett stort antal arbetslivsbeskrivningar som visar en levande skämsamhetskultur bland exempelvis fabriksanställda; en kultur där allt från sex till shopping diskuteras öppenhet och med mycket

skratt. Alla organisationer skapar inte möjlighet för den typen av interaktion, och inte heller anses en sådan känsloregim passande för alla typer av anställda. De forskare som intervjuat såväl arbetsgivare som anställda inom den hushållsnära sektorn visar exempelvis att den känsloregim som reglerar interaktionen i hemmet präglas av övervakning och krav på underordning. Städpersonal ska verka men helst inte synas, och definitivt inte skämta högljutt om sex och shopping. Deras känslor ska inte uttryckas i någon större utsträckning alls.

ATT UTNYTTJA KÄNSLOR

Feministisk arbetslivsforskning har använt begreppet ”emotionellt arbete” för att utforska och illustrera hur anställdas känsloregister också kan utnyttjas som en tillgång för arbetsgivarna. Arlie Russell Hochschild intervjuade under 1980-talet flygvärdinnor för att förstå det arbete de utför för flygbolagets del där deras egna känslor och känslouttryck används som arbetsredskap. Deras leenden var viktiga både för att lugna passagerare och för att uppfylla bilden av bolaget som vänligt och serviceinriktat. På så sätt fick deras känslor också ett värde för arbetsgivaren. Samtidigt innebar regleringen av flygvärdinnornas känslor att de upplevde ytterligare en dimension av kontroll och anspråk från arbetsgivarna och kunderna; inte nog med att de sålde sin tid och sin arbetskraft, de skulle också sälja sitt ”jag”.

Den här typen av känslorarbete har ofta krävts av just kvinnor. Det är kvinnor som arbetat inom sfärer där känslor och känslouttryck är en del av själva arbetet och används som arbetsredskap; anställda inom vård och omsorg, liksom i serviceindustrin, förväntas använda sina känslor och måste ofta göra det som en del av arbetsprocessen. Ofta har denna insats förväxlat med en slags naturlig

benägenhet hos kvinnor att visa mer känslor, men troligare är att just kvinnors roll som omhändertagare har skapat utrymme för dem att lära sig att använda känslor på olika och mer expressiva sätt. Att betrakta detta arbete, som ofta är mycket krävande, som en slags ”naturlig fallenhet”, innebär också att osynliggöra själva arbetsinsatsen som det innebär att möta kunder, patienter och elever med tålmod och värme – alldeles oavsett hur den anställda egentligen känner sig.

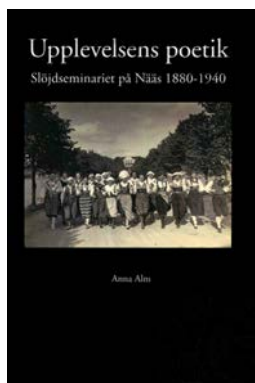
I dagens arbetsliv har regleringen av anställdas ”jag” ökat, och anspråken på anställdas känslor blivit större. Delvis kan detta kopplas samman med förändringar i ekonomin; inom industrin var det just den kroppsliga insatsen som arbetsgivaren var ute efter. I en mer servicebetonad ekonomi ställs högre krav på att sälja känslor som en del av sin arbetskraft. Ett exempel på detta är när olika företag anordnar ”auditions” när de rekryterar nya anställda; där ska jobbsökande inte bara visa upp sina formella kvalifikationer, utan också sälja in sina känslor och sitt ”jag” för att visa att de har förmåga att inte bara ge sin tid och sin kroppsliga kraft utan också djupare aspekter av sin identitet till företaget.

Referens: Stephen Finemans bok heter *Understanding Emotion at Work* och är utgiven av Sage 2005. Citatet är hämtat från sidan 2. För övrig forskning som nämns i artikeln hänvisas till Rebecca Selbergs avhandling *Femininity at Work. Gender, Labour, and New Relations of Power in a Swedish Hospital*, Arkiv förlag 2012.

REBECCA SELBERG är sociolog och vikarierande lektor i genusvetenskap vid Lunds universitet.

En aspekt av att passa in i ett arbetslag eller på en arbetsplats är således att rätta in sig i dess känsloregim.

Livet var en fest – om slöjdseminariet på Nääs

**Upplevelsens poetik:
slöjdseminariet på Nääs
1880–1940**

Anna Alm
Lunds universitet
Humanistiska fakulteten
Historisk filosofiska institutionen
MediaTryck 2012

VAD ÄR DET EGENTLIGEN som leder till att människor förändrar sina liv? Vilka sociala förutsättningar krävs för att det ska bli möjligt? I Anna Alms avhandling *Upplevelsens poetik: slöjdseminariet på Nääs 1880–1940* analyseras varför slöjdkurserna på Nääs kunde förändra elevernas liv på ett livsavgörande sätt.

Alm använder Pierre Bourdieus teorier om ”fält”, ett begrepp som syftar på människor som förenas av ett speciellt intresse. I detta fall handlar det om pedagogisk verksamhet.

I berättelsens centrum står Otto Salomon – en pionjär för den svenska slöjdundervisningen. Salomon tillhörde såsom jude en grupp som i viss mån kunde stå utanför den etablerade samhällseliga makten men Salomon

tillhörde dem som uppnått en viss ställning i samhället. Undervisningen på Nääs blev ett slags ”skuggfält” där nya pedagogiska idéer kunde växa fram.

Salomon var en karismatisk personlighet. Omkring sekelskiftet 1900 kontrasterades gammalt och nytt, industrialiseringen bröts mot landsbygdens traditionella levnadssätt. Salomon ville framhäva handens arbete och människans allsidiga utveckling som han menade hade glömts bort i maskinkulturens tidevarv. Salomon trodde på framstegen samtidigt som han ville bevara traditionen. I sin pedagogik sammanförde han traditionell hemslöjd med reformpedagogiska idéer hämtade från män som Fröbel och Rousseau. Salomon tillhörde det Bourdieu kallar ”de mirakulösa undantagen” som inte riktigt passar in, och som inte riktigt kan klassificeras. De ”mirakulösa undantagen” har inte lika mycket kapital investerat på fältet och kan därför utveckla strategier som bidrar till att förändra det dominerande fältet.

”Som en enda lång festdag” är en beskrivning av hur kursdeltagarna upplevde undervisningen på Nääs. Upplevelsen av slöjdkurserna lämnade outplånliga spår i många deltagares sinnen. Anna Alm speglar denna upplevelse genom att lyfta ett antal elevers berättelser. Vissa elever lämnade till och med Sverige för att resa ut i världen och ”missionera” om den svenska slöjden. På ett intresse- och tankeväckande sätt analyserar Alm förutsättningarna för att en kreativ miljö – som den på Nääs – ska kunna uppstå. Kurserna på Nääs samman-

förde människor med olika bakgrund. Där möttes representanter för det judiska borgerskapet – ett förmöget och kulturellt nätverk – med bildningsstörstande folkskollärare med sina rötter i bondeklassen. Dessutom hade slöjdundervisningen på Nääs en internationell prägel. Det kom människor från olika delar av världen för att ta del av Salomons pedagogiska slöjdundervisning. Många kvinnor från medelklassen var aktiva deltagare.

Varför var då undervisningen på Nääs så omvälvande för människor? Att avskärma människor från deras vardag måste betyda att de till viss del inte längre kan spela på sina vanliga koder. Här öppnas ett nytt rum som laborerar med förändring. Det handlar inte endast om ett tankens rum, utan det har också en rent fysisk och känslomässig dimension. På Nääs levde eleverna i en naturskön miljö med mycket arbete och där uppstod det möjlighet till förändring i mötet med andra elever. Sång och lek spelade också en stor roll. I sina berättelser lyfter seminariedeltagarna fram den meningsfulla fritiden på Nääs.

Sammantaget var Nääs en miljö där människor kunde prova andra identiteter eller sätt att vara under en begränsad och reglerad tidsperiod. Anna Alms intressanta bok visar hur livsavgörande en sådan miljö kunde vara för eleverna på Nääs.

LEIF JACOBSSON

Hos TAM-Arkiv finns flera arkiv med anknytning till slöjdlärare.

TCO tittar tillbaka på sina 70 år

Den 9 juni 2014 firade TCO 70 år under festliga former i Spegelsalen på Grand Hôtel i Stockholm, i samma lokaler som man bildades den 11 juni 1944. Dagens TCO hade bjudit in en rad förgrundsgestalter från tidigare år som på plats intervjuades om sin tid och sin roll i den långa framgångsresa där tjänstemännens organiseringsgrad stadigt ökat.

TAM-Arkiv bidrog till den historiska inramningen genom en utställning med förstorade fotografier ur bildarkivet. Fotografier som speglade TCO:s arbete, det svenska samhället och yrkeslivet under olika tider. Ordförande Eva Nordmark kunde också med hjälp av protokollet från den konstituerande kongressen återknyta till starten för TCO:s långa utveckling som en viktig samhällsaktör.

Den 28-29 augusti höll TCO sin förbundskonferens på Djurönaset. Även här var ett tema TCO:s historia. TAM-Arkiv stod för bildspel med historiska fotografier och närvarade med bokbord och presentation av TCO:s historia på webben.

TAM-Arkiv på historikerdagarna

TAM-Arkiv deltog i Svenska Historikermötet 2014 mellan den 8-9 maj med bokbord och konferensdeltagande.

En av sessionerna med rubriken ”Tänker historikerna sluta gå till arkiven?” var en paneldebatt med deltagare från Mittuniversitetet, Riksarkivet/Landsarkivet i Vadstena, Uppsala och Örebro universitet.

Flera goda exempel gavs som skulle kunna bidra till att få studenter och historiker att nyttja arkiven i större utsträckning. Bland annat lyftes önskemål om en ”forskningslektor” vid arkivinstitutionerna som arbetar forskningsinriktat, behov av färdiga uppsatssämnerna och en ”e-forskardisk” för digitalt material som presenteras i ett samlat grepp som till exempel Nationella Arkivdatabasen.

TAM-TOLVAN JUBILEUMSFRÅGOR

- 1

När bildades TAM?
- 2

Vad står M:et för i akronymen?
- 3

I närheten av vilken känd byggnad hade TAM sina första lokaler?
- 4

Hur många besökte TAM:s utställningar det första året?
- 5

Vad ska den sista symbolen i den nya loggan symbolisera?
- 6

Vilken justitieminister höll ett föredrag under en programkväll på TAM under det första året?
- 7

När sammanfördes arkivet och kansliet?
- 8

På hur många adresser har TAM och TAM-Arkiv funnits sedan starten?
- 9

Vad hette den här kulturtidskriften tidigare?
- 10

Vilken yrkesgrupp var den första att få en mer utökad webbsida?
- 11

Har TAM gjort en utställning med namnet "Tjänstemannen. Bättre tider – andra yrken"?
- 12

Är både TCO och Saco medlemmar i TAM-Arkiv?

Alla svaren finner du i artiklarna om TAM-Arkiv utom fråga nummer 5. Svaret på den får du klura ut på egen hand!

Hjälp på traven:

NUMRETS FESTBILD!

Jubileumsfest 1981, från Akademikerförbundet SSR:s arkiv.

Mustigt ur samlingarna

I hamnstaden Honolulu på Bahu, en av de större sandwichöarna Hawaii i Stilla havet lade jag upp sju dollar och högerarmen i knäet på en japansk tatuerare. Jag var nyss fyllda 18 och stolt över tatueringen. De flesta sailors jag mött hade tatuerat sig hos Tattoo-Jack i Köpenhamn.

En tatuering var ett kvitto på sjömanslivet. "Sailor Grave" var vanligast. En motorman hade Jesus och Djävulen dragande fingerkrok över axeln, och skröt med att han hade en tatuerad abborre på kuken med fenor som reste sig när han fick stånd.

Axel Öman, sjöman

Citat hämtat ur TAM:s yrkesminnesinsamling av fartygsbefälsminnen 1992

RÄTTA SVAR TAM-TOLVAN:
1. 1984 2. Museum 3. Kungliga Biblioteket 4. 800 personer 6. Lennart Geijer 7. 199 8. Fyra med dagens adress inräknad 9. TAM-Revy 10. Läroarna 11. Nej. Utställningen hette "Tjänstemannen – andra tider, andra yrken" 12. Ja.

NÄSTA SIDA Affisch från TBV:s (Tjänstemännens bildningsverksamhet) arkiv med den skrämmande rubriken "Datorn kommer" från personatorns barndom, TAM-Arkivs affischsamling.

Datorn kommer!

Datatekniken är en utveckling vi varken kan eller ska stoppa.
Därför är det viktigt att du skaffar dig de kunskaper du behöver!
Tala med din studieorganisatör eller med närmaste TBV-avdelning.

Tjänstemännens Bildningsverksamhet